

Jaargang 7 - nr.3
september 1999

VRIENDEN VAN HET MUSEUM FRANS BLOEMEN

Secretariaat: Postbus 221 – 6600 AE Wijchen – ING-Bank nr.: 68.16.38.338

Recent opgegraven put op het terrein Tienakker

(foto: L. Flokstra)

Stichting Vrienden FRANS BLOEMEN

Opgericht 3 oktober 1992.

Doel: in zo breed mogelijke kring bevorderen van de belangstelling voor archeologie, waarbij de praktisch continue bewoningsgeschiedenis van Wijchen, - centraal staat.

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap geeft recht op:

- toezending nieuwsbrief, 4x p/j.
- steeds gratis toegang museum
- bezoek aan lezingen / excursies
- deelname aan diverse werkgroepen

zoals: de inrichtings- en presentatiegroep, de pr-groep/ de educatieve werkgroep / de lit.- & schervengroep/ de proto-historische tuingroep

Deze werkgroepen vallen alle onder verantwoordelijkheid van de Beheerscommissie.

Contributie:

De contributie voor 1998 bedraagt individueel f 12,50; Een gezinsabonnement f 20,- en een jeugdabonnement f 5,-.

Ledenadministratie:

Postbus 221, 6600 AE Wijchen, voor opgave van nieuwe leden, adreswijzigingen en eventuele opzeggingen (vóór 1 december).

Bestuur:

Wim Kattenberg, voorzitter
Mariëtte Zikking, secretaris
Jozèf Adriaanse, penningmeester
Gonnie Borsten,
Hella Cranen,
Jacques Rommens,

Kopij:

Kopij dient getypt (zo mogelijk op floppy-disk met uitdraai in WP 5.1), gedateerd en ondertekend te worden verzonden naar het onderstaande redactieadres.

Inhoud

REDACTIONEEL	
VAN DE BESTUURSTAFEL	
ACTIVITEITEN EN MEDEDELINGEN	
EXPOSITIES	
ROMEINSE BOUW OP TIENAKKER	
DE TUUN	
DE ROB ALS BEWAARPLAATS	
ARCHEOLOGISCHE SPROKKELS	
TENTOONSTELLINGEN	
BUURTMUSEA	

Redactie NIEUWSBRIEF

Nelly Goebertus tel.: (024) 6413180
Herman van Leeuwen tel.: (0487) 532299
Jacques Rommens: tel.: (024) 6422232

Redactieadres: Diepvoorde 32-02
6605 GW Wijchen: tel.: (024) 6422232

MUSEUM KASTEEL WIJCHEN

Kasteellaan 9, 6602 DA Wijchen
Postadres: PB 9000, 6600 HA Wijchen
tel.: (024) 6424744
tel: maandag t/m donderdag
(024) 6492223 ; fax; (024)6492208

OPENINGSTIJDEN:

vrijdag van 11.00 - 17.00 uur

zaterdag/ zondag van 13.00 - 17.00 uur

REDACTIONEEL

door Jacques Rommens

Beste Vrienden

Wat een zomerse dagen afgelopen tijd!
Uitbundige nazomerzon lag over de akkers,
meren en bossen.

Nu vraagt de redactie weer uw aandacht.
Eind juli ging door Wijchen een mare. Geen
Gouden Engel maar wel resten van een
Romeinse Villa gevonden. Het oudste
gebouwencomplex van Wijchen ??? Het
werd voorpaginanieuws ! Later zou blijken
dat het een bijgebouw van een Romeinse
Villa zou zijn. En overal kwamen scherven
van klokbekers tot en met Karolingisch
materiaal bij schaven tevoorschijn.

De ROB had hier in 1993, zonder
noemenswaardig resultaat, opgravingen
verricht. Twee proefsleuven van 2,5 meter
breedte waren daarbij getrokken.
Wie weet komt in de komende herfst een
groter deel van dit Romeins bouwsel binnen
de gemeente Wijchen nog in beeld?
Stadsarcheoloog Jan Thijssen kreeg in mei
het heldere idee om de afd. AWN Nijmegen
e.o. te vragen, het terrein naast
zusterklooster de Tienakker, nog eens te
onderzoeken.

Romeinse muurresten werden niet alleen
hier maar ook muurresten van keizerlijke
snit in de binnenstad van Zutphen
gevonden. Het was een stuk muur van het
grootste keizerlijke paleis dat Nederland
ooit gekend heeft. Zie verder sprokkel.

Vandaag, 16 september, is de eerste fraaie
herfstdag met zon. Een duidelijke
combinatie van strijklicht, lange schaduwen
en voorzichtige herfstgeuren. Boven de
Tuun hoor ik vijf 'miauwende buizerden
rond elkaar dansen. En hoog bovenin de
lucht oefenen huiszwaluwen (melkstaartjes) druk voor de najaarstrek.

Deze keer in de nieuwsbrief een bijdrage
van de heer J. Thijssen over de opgraving

Tienakker. Ook komt de Proto-historische
tuin 'de Tuun' voor het eerst aanbod met
achtergrondinformatie van de heer
C.Mulder. Tenslotte neemt redactielid
Herman van Leeuwen u mee naar de ROB
uit Amersfoort.

Stuur zelf ook eens een persoonlijke
bijdrage in ! Want méér verscheidenheid,
dus méér betrokkenheid, blijft het draagvlak
en de bron van Stichting en Museum.
Dan kunnen we pas 'levende' archeologie
blijven putten.

Veel leesplezier !

VAN DE BESTUURSTAFEL

door W. Kattenberg, voorz.

Beste Vrienden

In voorgaande bijdragen ben ik al een paar
keer ingegaan op de nieuwe overleg- en
beheerstructuur binnen het museum. Als
alles goed is gaat die het komend
museumjaar in werking. Het is misschien
goed om nog eens uit te leggen waarom die
nieuwe structuur nodig was, hoe het hopelijk
zal werken en heel belangrijk wat er van ons
wordt verwacht.

Waarom noodzakelijk ?

De allerbelangrijkste reden is, dat het
museum steeds meer als bedrijf moet gaan
functioneren wil het in de vaart der volken
meekomen. De pionierstijd is echt voorbij.
Kenmerk van zo'n eerste opbouwperiode is
dat alles te veel persoonsgebonden is. Het
overleg en beheer moet in de komende tijd
overzichtelijker en zakelijker worden. Daarbij
moet wel aangetekend worden dat iedereen
zich daarbij wel betrokken moet blijven
voelen. Dit klemmt des te meer, omdat we te
maken hebben met een toch in de kern
vrijwilligersorganisatie - zij het essentieel -
met ambtelijke ondersteuning. Ik stel dit met
opzet zo, om daarmee vooral aan te geven
dat er van ons nogal wat mag worden
verwacht wil het museum kans van slagen
hebben. Ik kom er daarom onder het kopje "
Wat mag van ons worden verwacht ?"
nadrukkelijk op terug.

De kern van de nieuwe overleg- en beheerstructuur.

Bij de reorganisatie ging het erom een vorm te zoeken waarin de ambtelijke ondersteuning en duidelijke plaats zou krijgen, als ook de vrijwilligers zoveel ruimte te geven dat ze eigen inbreng kunnen hebben.

Om de ambtelijke ondersteuning, die voor een deel coördinerend, een deel beleidsvoorbereidend en voor een deel administratief is en de inbreng van de vrijwilligers zo optimaal mogelijk te doen zijn is gekozen voor een werkgroepenoverleg-model.

Het hart van dit model bestaat uit autonome werkgroepen, die werken op basis van een jaar-werkplan. Dat na advisering inhoudelijk en op financiële haalbaarheid door de betrokken ambtenaren wordt ingediend bij het Bestuur. Het Bestuur bestaat uit de Wethouder van Cultuur (+adviserende ambtenaren), de conservator en twee vertegenwoordigers van de Culturele Raad en twee van onze Stichting. Als er geen overeenstemming kan worden bereikt in het Bestuur wordt er bij eenvoudige meerderheid (1 stem meer is doorslaggevend) gestemd. De ambtenaren en de conservator hebben geen stemrecht.

Vóór 22 september 1999 hebben de werkgroepen voor het eerst hun jaarplannen (+ begroting) ingediend en voor het jaar 1999/2000 bij de beheerder. In het werkgroepen-overleg zullen de vertegenwoordigers van de verschillende werkgroepen hun plannen toelichten. De ondersteunende ambtenaren (beheerder en de beleidsvoorbereidende ambtenaar) zullen deze plannen bundelen en van advies voorzien, doorsturen naar het Bestuur. Daar valt uiteindelijk de beslissing over de uitvoering. In het werkgroepen-overleg dat daarop volgt zal gekeken worden of de plannen ook daadwerkelijk worden uitgevoerd. Uiteindelijk zal het jaar geëvolueerd worden in het werkgroepen-overleg en het Bestuur. Nieuwe plannen kunnen dan weer worden gemaakt.

Wat mag van ons worden verwacht ?

Als je dit alles goed op je in laat werken zal het iedereen duidelijk zijn dat er veel van de vrijwilliger mag worden verwacht om dit toch behoorlijk democratisch overleg- en beheermodel te doen slagen. Veel hangt af van onze motivatie en gevoel van verantwoordelijkheid. Ieder moet op haar of zijn plek staan en verantwoordelijkheid nemen; of je nu gastvrouw/gastheer bent of lid van een inhoudelijke werkgroep bent. Mag ik ten slotte nog weer eens hartstochtelijk een beroep op alle vrienden deel te gaan nemen aan één van de werkgroepen.

Er is vooral een tekort aan gastvrouwen/gastheren in het museum. Het gaat daarbij om 5 à 6 keer per jaar voor een dagdeel van twee uur op de vrij-, zater-, of zondag mensen in het museum te ontvangen en toezicht te houden. Het is wellicht goed alle groepen nog maar eens te noemen:

De werkgroepen zijn:

- a. Gericht op het runnen van het museum:
 - de Vrijwilligersgroep: gericht op opvang en toezicht tijdens de openingsuren;
 - de Pr-groep: voor het naar buiten brengen van het museum;
 - de groep Presentatie: voor de inrichting museum en het presenteren van de collectie (+ demonstraties);
 - de Winkelgroep: voor het runnen van het winkeltje;
 - de Documentatiegroep: gericht op het verzamelen en inventariseren van relevante archeologische informatie m.b.t. de collectie van het museum. En wel zodanig dat deze informatie toegankelijk is voor velen.

b. Inhoudelijk:

- de Corpgroep: gericht op studie en inventarisatie van archeologische objecten (deskundige begeleiding). Deze groep bereidt thema-tentoonstellingen voor. Levert rondleiders op archeologisch gebied.
- de Kastelen-infogroep: studie van Wijchense Kastelen. Bereiden thema-

tentoonstellingen voor. Levert rondleiders op het gebied van kastelen. Houdt eigen documentatie bij.

- de Proto-historische tuingroep: studie botanisch materiaal en inrichting/ onderhoud tuin. Bereidt demonstraties en projecten voor. Houdt eigen documentatie bij.

- de Educatieve groep: werkt aan realisatie van lesmateriaal en ander educatief materiaal. Levert mensen voor de uitvoering educatief programma. Houdt eigen documentatie bij.

ACTIVITEITEN EN MEDEDELINGEN

. DIALEZING ONDERWATER ARCHEOLOGIE

op **donderdagavond 30 september 1999** wordt een dialezing gehouden door de heer Joost van den Besselaar, amateur-onderwaterarcheoloog uit Haps. Hij is coördinator van de werkgroep 'WOOR' (werkgroep onderwaterarcheologie oostelijk riviereengebied).

Door de recente vondsten op een waarschijnlijk Romeinse villaterrein komt ook het planmatig onderzoek in de Meer ("Wijchens Meer"= "Wijchens Maasje") in deze avond in een duidelijke samenhang te staan.

De naam van deze groep zal uitgelegd worden. En met welke methoden de WOOR werkt. Voorts komen aan bod wat de verschillen en overeenkomsten in methoden van werken met de 'droge' archeologie zijn. Een fraaie video-opname van het onderwateronderzoek bij de enige jaren ontdekte Romeinse brug vóór Cuijk sluit deze avond af.

Plaats: : **trouwzaal Kasteel Wijchen**
Aanvang : **20.00 uur.**
Toegang : gratis.
Zaal open: vanaf **19.30 uur !**

. DIALEZING WIJCHENSE KASTELEN

op **donderdagavond 18 november 1999.** dialezing van de heer C. Willems, maquettebouwer van de 'kasteleninfo'. Bij het aanvaarden van de opdracht om maquettes te maken van de kastelen: Leur, Wijchen, Batenburg, Hernen en Balgoij werd al spoedig duidelijk dat er in alle vijf gevallen sprake zou zijn van reconstructies. Van het kasteel Leur is alleen maar een heuvel bekend; van Balgoij alleen maar de plattegrond.

Om tot reconstructies te komen was het noodzakelijk om beperkt bouwhistorisch onderzoek te doen.

De bouwer zal in een lezing aangeven hoe hij tot de gedaanten van de vijf maquettes is gekomen. Hij neemt u daarbij mee op een kasteelwandeling door de tijd. Het zal daarbij blijken dat alle vijf maquettes vertegenwoordigers zijn van bepaalde typen kastelen zoals die in Nederland nog bestaan of reeds zijn verdwenen.

Vanaf 19.30 uur koffie/thee à fl. 1,-
Plaats : **trouwzaal Kasteel Wijchen**
Aanvang lezing: 20.00 uur
Toegang : **gratis**

. SCARABEE

Goed nieuws te melden. De Openbare Bibliotheek Wijchen heeft zich sinds juni geabonneerd op het archeologische tijdschrift Scarabee. Uw redactie had eerder daar een voorstel gedaan. Archeologie zit hier immers in Wijchen rijkelijk in de bodem en de hoofden van haar bewoners. Naast het tijdschrift Spieghelel historeaal - voor geschiedenis en archeologie - liggen voor u andere boeken om u zich in de archeologische hoek van de bibliotheek te verdiepen.

. TOERISTISCHE KRACHTENBUNDELING

Het Gelderse en Overijsselse bureau voor toerisme hebben hun krachten gebundeld. De provinciale organisaties zijn gefuseerd in het het Gelders Overijssels Bureau voor

Toerisme (GOBT). Vestigingsplaats is Deventer. Volgens de heer J. Kamminga . Commissaris van de Koningin in Gelderland gaat het samengaan vooral de versnippering tegen. Veel gebieden overlappen elkaar. Op meerder gebieden wordt samengewerkt. Het kabinet moedigt dat sterk aan. Ze praat bijvoorbeeld al over landsdelen in plaats van provincies. (Bron: De Gelderlander, 25/08/99)

• **JAARLIJKS UITSTAPJE**

Een in oktober gepland uitstapje van gastvrouwen en gastheren van ons museum is, zo is besloten op de laatste vrijwilligersvergadering, uitgesteld naar het voorjaar van 2000. Waarschijnlijk wordt dan o.m. Museum Het Valkhof, het nieuwe Nijmeegse museum, het doel van ons uitstapje.

Wil je je opgeven voor de organisatie van deze dag bel dan met Helen Topper (024)6419858) of Nelly Goebertus (024)6413180 ? Nadere berichten volgen.

• **SCHERVENAVOND ofwel 'CORP'**

Op de werkbijeenkomst/vergadering van de schervengroep op 2/9/99 zijn een aantal nieuwe ideeën gelanceerd die ongetwijfeld een nieuwe stimulans aan de werkgroep zullen geven. Een momentopname geeft aan dat de ruwe basisregistratie van het museumdepôt door de werkgroep nu bijna voltooid is. Vandaar gaan we nu een nieuwe fase in.

De punten op de agenda waren:

1. De activiteiten voor het komende kalenderjaar
2. Taakverdeling
3. Begroting
4. Waar en hoe gaan we de werkavonden in de toekomst invullen ?
5. Voorstel data werkavonden

Een zestal subgroepjes is op deze avond geformeerd die pas per 1-1-2000 zullen starten.

Gebleken is dat de 'werkgroep scherven en litteratuur' de doelstelling niet helemaal meer dekt. Na onderling overleg werd besloten de naam van de werkgroep, ingaande heden, te veranderen in "de

werkgroep: Collectiebeheer, Onderzoek, Registratie en Publikatie" ofwel CORP, De conservator is hierbij ook betrokken.

De komende CORPAVONDEN (voorheen scherven - en literatuuravonden) zijn gepland op de donderdagen: 14-10, 11-11 en 9-12-'99.

en voorts in het jaar 2000 op 13-1-, 17-2, 23-3, 20-4, 18-5 en 15-6.

Noteer die data alvast !

Plaats: op 14-10 in het Documentatiecentrum (onder gemeentekantoor). Alle andere data in het Koetshuis (nabij Kasteel Wijchen). Aanvang: 20.00 uur.

Praktisch elke maand is er een corpavond. Iedere belangstellende is daarbij van harte welkom. Persoonlijke vondsten kunt u daar laten determineren.

• **ONDERZOEK LEUR**

Er heeft onlangs een klein archeologisch onderzoek, nabij het Romaanse kerkje van Leur, plaatsgevonden.

EXPOSITIES:

Van 3 september t/m 31 oktober 1999 organiseert Museum Kasteel Wijchen een TENTOONSTELLING van de kunstenaar Zhou Jun.

De opening werd op vrijdagavond 3 september II. verricht door de heer Ber van Haren, wethouder der gemeente Wijchen.

Zhou Jun

Vader Shang Beike was in China een bekend kunstenaar. Alles wees erop dat zoon Zhou Jun (1955) in zijn voetsporen zou treden. In China is hij inmiddels geen onbekende meer, in Nijmegen - waar hij enkele jaren woont, nog wel.

Het werk van Zhou Jun is doortrokken van traditionele Chinese schildertechnieken, waarbij waterverf, inkt en bijzondere papiersoorten gecombineerd met een fabuleuze geraffineerde penseelvoering de sfeer bepalen. Meestal zien we een tafereel van menselijke of dierlijke figuren in een landschap. Binnen deze traditie heeft Zhou Jun echter een beeldvorm ontwikkeld die imposante levendige eigentijdse landschappen zonder mensen of dieren

oplevert, waarin je als toeschouwer bijna zelf gaat figureren. Deze landschappen getuigen van ontzag voor bergen, rivieren, rotspartijen, velden en zeeën. Zelf beschrijft hij zijn werk graag met :

Rich meaning behind a simple form."

Misschien is dat een verklaring voor de hoge mate van concentratie of meditatie die het werk uitstraalt ?

EXPOSITIE

Alexander Bobkin

Van 6 november 1999 tot 3 januari 2000 organiseert Museum Kasteel Wijchen een tentoonstelling van onze plaatsgenoot Alexander Bobkin. Gedurende deze periode zal hij zijn schilderijen daar tonen.

Man en Paard

In de bovenzaal van Museum Kasteel Wijchen kunt u nog een maandje (dat is t/m 24 oktober 1999 !!) de AWN-jubileum-tentoonstelling Man en Paard bezichtigen. Deze wisseltentoonstelling laat veldwerkresultaten zien van AWN-afdeling 16, Nijmegen en omstreken. Deze afdeling vierde afgelopen jaar haar 30-jarig bestaan.

ROMEINSE VILLA IN WIJCHEN ONTDEKT

door J. Thijssen

Vanaf 19 juli wordt door het Bureau Archeologie van de Gemeente Nijmegen in overleg met de Gemeente Wijchen en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek een verkennend onderzoek uitgevoerd in het wegtracé van het nieuwbouwplan Tienakker tussen de Meerdreef en de Hogeweg in Wijchen. Dit verkennend onderzoek is nog niet afgerond en er wordt druk overleg gevoerd om te bezien in welke vorm het in goed overleg met genoemde instanties en de projectontwikkelaar kan/moet worden voortgezet."

Daarbij zijn wat de archeologie betreft een aantal zaken van belang.

In een belangrijk deel van het terrein zijn onder de bouwvoor nog archeologische sporen aanwezig.

In de zuidoostelijke hoek van het terrein is een deel van een stenen gebouw aangetroffen, ongetwijfeld ooit behorende tot de veronderstelde Romeinse villa. Het gebruikte natuursteen is voor een deel uit de Ardennen afkomstig.

Archeologen op de Tienakker aan het werk.

Ook het gebruikte natuursteen is voor een deel uit het Belgisch/Nederlandse Maasgebied afkomstig. Een directe aanwijzing daarvoor vormt een dakpanstempel met de letters "MHF" binnen een rond kader dat bekend is van een aantal terreinen uit Zuid-Limburg en het aangrenzende Belgische gebied. Verder zijn een tweetal fragmenten te voorschijn gekomen van stempels van het leger van Beneden-Germanië of van detachementen daarvan. In de directe nabijheid van de funderingssporen ligt een waterput die uit zware tufsteenblokken is opgebouwd. Op een ander deel van het terrein zijn bewoningssporen uit de late 4de en de 5de eeuw aangetroffen. Daarnaast vormen natuurlijk de kosten van het archeologisch onderzoek een punt van overleg. Op het moment van het schrijven van dit artikel (22 augustus 1999) is er nog te weinig opgegraven om daarover uitvoerig verslag te doen. Het belang van het terrein is evident en moet gezocht worden in de uitleg van de Romeinse villa en ontwikkelingen die zich op en in de nabijheid van het villa-terrein hebben voorgedaan. Tot slot. Bij al deze afwegingen moet ook het reeds bekende Merovingische grafveld in het centrum van Wijchen betrokken

worden.

DE TUUN

door Cees Mulder

Zonder voedsel kan de mens niet bestaan. Welke gewassen goed voor hem zijn zal de mensheid in de loop van de tijden hebben geleerd met vallen en opstaan. Hij zal ook hebben geleerd van wat andere dieren eten.

De oudste mens is met het verzamelen van voedsel de hele dag bezig geweest.

Hierdoor is deze mobiliteit, het voornaamste kenmerk van z'n bestaan toen geweest. Waarbij dagelijks 5 tot 10 km werd afgelegd. Dat gebeurt steeds vanuit basiskampjes.

De jagers-verzamelaars zijn geleidelijk aan veranderd in die van weidende jagers en zwervende akkerbouwers. Pas rond 6.000 tot 5000 B.C. ontstaat in onze streken gedomesticeerde landbouw.

Wij, verweende laat twintigste-eeuwers, moeten ons niet veel voorstellen van het menu van de prehistorische mens. Z'n assortiment was beperkt: een paar vruchten-, blad- en wortelsoorten, naast prooidieren. Ook zal men veldkruiden hebben gebruikt. Maar vergelijk eens de smaak van *origanum vulgare* met ons *origanum majorana* ! Om zout werd gevochten. De 'nobele wilde' had het niet gemakkelijk en zeker niet in onze streken: nat, kil, beperkt assortiment - wel veel vis - en dan dat gemene riet dat in de voetzolen sneed.

Toch moeten we die vroege mens niet als een primitieveling zien. De hersenstructuur van de *Homo Sapiens Sapiens* is in de loop van de tijd vrijwel gelijk gebleven. 't Verschil zit hem meer in de techniek van waarnemen en analyseren. Hij moest beschikken over een zeer breed kennisgebied inzake planten, dieren, het weer, de voorhanden materialen enzovoorts. Onze kennis daarentegen is meer gespecialiseerd, maar gaat wel dieper op details in.

In het kader van het Toeristisch

Ontwikkelingsplan Centrum Wijchen is het idee ontstaan om een aantal thematuinen te ontwikkelen. Het doel hiervan om te tonen welke gewassen in het Wijchense werden gebouwd gedurende een drietal markante perioden. Deze zijn: de Late IJzertijd (200 B.C. tot 12 B.C.), de Romeinse Tijd (12 B.C. tot 450 A.C.) en de Vroege Middeleeuwen (450 A.C. tot 725 A.C.).

Er is over de pre- en proto-historie het een en ander bekend uit vondsten van aardewerkscherven, gereedschappen en andere sporen. Weinig is echter bekend

De halmen van de spelt

over het voedsel dat die mensen gebruikten c.q. verbouwden. Dit kan hoofdzakelijk worden achterhaald aan de hand van plantenresten, met name verkoolde graankorrels en peulvruchten. Maar ter plaatse ook uit gevonden stuifmeelkorrels (pollenonderzoek). Een andere bron van informatie zijn plantafdrukken in de klei waarmee aardewerk is gemaakt. Aan de hand van zulke vondsten kan men zich een

beeld vormen van de gewassen die werden verbouwd.

De eerste boeren, zo rond 5400 B.C., verbouwden twee soorten tarwe: eenkoorn en emmer, twee soorten peulvruchten: erwt en linze en twee soorten oliehoudende zaden: lijn- en maanzaad. Geleidelijk is via import het assortiment gewassen uitgebreid. In de IJzertijd is daarbij gekomen: gerst, gierst, spelt (tarwe), veldboon en raapzaad. Er zijn aanwijzingen dat er groenten werden verbouwd zoals enige veldsla-soorten.

Met de komst van de Romeinen wordt het assortiment gewassen enorm uitgebreid, met name door groenten en keukenkruiden. Veel geneeskrachtige kruiden zijn lange tijd uit 'het veld' gewonnen. In de Middeleeuwen is het assortiment gewassen al zeer uitgebreid, met name door de contacten met Byzantium en de Mohammedaanse wereld. In die tijd zijn de kruidentuinen tot ontwikkeling gekomen.

In de drie historische tuinen proberen wij deze ontwikkelingen te laten zien met zoveel mogelijk authentieke cultuurgewassen. Zo toonden we afgelopen jaar in het vak van de Late IJzertijd specifiek voor deze periode

7 soorten groenten, 4 soorten graan, vlas, huttentut en daarnaast een plukakker met wilde planten en kruiden.

In het vak van de Romeinse tijd tonen we de in die gangbare soorten groenten en kruiden, 3 soorten graan.

In het vak van de Vroege Middeleeuwen staan 16 soorten groenten, 6 soorten graan, vlas en boekweit.

Naast de historische tuinen hebben wij een viertal andere thematuinen ingericht. Een ervan is een *keukenkruidentuin* met 17 verschillende planten. In een ander vak hebben we een tuin ingericht met 16 verschillende geneeskrachtige kruiden. Dit is uiteraard een kleine selectie. Zo beschrijft 'Het Grote Kruidenboek' van McGraw-Hill ongeveer 250 verschillende geneeskrachtige kruiden.

Ook hebben wij een vak ingericht met 29

verschillende verfplanten. Uit deze planten worden kleurstoffen gewonnen waarmee onder andere textiel wordt geleverd. Onze keuze is gevallen op de kleuren zwart, blauw, rood, geel/oranje, geel/bruin en geel/groen. Tenslotte is een vak beplant met 32 verschillende *legendeplanten*. Bekende voorbeelden hiervan zijn het *vergeet-mij-nietje* en de *judaspenning*. Rond ieder van deze planten circuleren een of meerdere verhalen (legenden), soms per cultuur verschillend. Sommige van deze planten worden heden ten dage nog samen met andere kruiden gebundeld tot een *kroutwusj*. Deze onheilwerende bos kruiden wordt dan op de zolder van het huis of schuur gehangen.

In het centrum van **De Tuun** hebben we een walnoot (*juglans regia*) geplant. Het is een boom die voortreffelijk past in de thema's van onze tuinen. Immers de Grieken hadden deze boom aan Zeus gewijd en de Romeinen aan Jupiter. De vruchten werden door hen 'de spijs der goden' genoemd. Ook was deze boom een vruchtbaarheids-symbool. In de volksgeneeskunde had deze boom een grote betekenis. Zo beval Hildegard von Bingen jonge blaadjes van deze boom aan als middel tegen wormen. Ook heeft zij een recept ontwikkeld tegen huisziekten.

Geraadpleegde literatuur:

- W. Roebroeks, Oermensen in Nederland, Meulenhof, 1990.
- A.C. Zeven (red.), De introductie van onze cultuurplanten van het Neolithicum tot 1500 AD. Vereniging voor Landbouwgeschiedenis Wageningen, 1997.
- H. van Haasteren, brief BIA-X-Consult, 1998
- N. Podoor, Gids voor het farmaceutische museum van de Abdij van Orval, 1975.
- R.A. Strassman, Baum-heilkunde, Renatus Willen-Schweiz, 1983.

ROB ALS "BEWAARPLAATS VOOR ARCHEOLOGIE".

door Herman van Leeuwen

In Nederland zorgt de ROB (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek) voor het archeologische erfgoed. De ROB is in 1947 ontstaan. De naoorlogse activiteiten zoals woningbouw, wegeaanleg, ruilverkavelingen en industrie sloegen grote gaten in de structuurlagen van onze bodem die zich in de loop der eeuwen had gevormd. Onvervangbare informatie over de geschiedenis van datzelfde landschap, bewoners, klimaat en bewoningsresten zouden verloren gaan. De Rijksdienst had als doel om het bodemarchief in kaart te brengen. Amateur-archeologen moesten volgens artikel 26 sub a en b wet van strafrecht de vondsten binnen drie dagen melden aan de burgemeester, die vervolgens de ROB diende in te schakelen. Gelukkig gaat de ROB soepeler om met deze wetsregels. Sommige amateur-archeologen per regio ingedeeld krijgen de beschikking over een correspondentiekaart waardoor deze mensen in staat zijn de bouw stil te leggen bij belangrijke archeologische ontdekkingen. Zij bewaken de regio op dit gebied.

Archeologische buitendienst

Onderhandelen met medepartners zoals projectontwikkelaars, rijksdiensten, waterschappen en particulieren vergt veel tijd terwijl voor de archeoloog elke beschikbare minuut kostbaar is. In 1988 kwam het archeologische expertisecentrum gereed - Archis genaamd - het paraparaat van de ROB. Het was een van de eerste archeologische kenniscentra in Nederland. Welke taken vertegenwoordigt deze Rijksdienst?

Het beschermen, ontsluiten en bewaren van (on)zichtbare archeologische objecten in de bodem en/of landschappen.

- Het fungeren als kenniscentrum op het terrein van de archeologische monumentenzorg.

- Het mede ontwikkelen en uitvoeren van beleid op het terrein van de archeologische monumentenzorg
- Het uitvoeren van de Monumentenwet 1988 e.v. voor zover het de archeologische monumentenzorg betreft.

De ROB kent vier sectoren: sector onderzoek, de sector behoud, de sector informatie waarvan het reeds genoemde expertisecentrum een onderdeel vormt en als laatste het NISA (Nederlands Instituut voor Scheeps- en Onderwaterarcheologie) in Lelystad. In een aantal grotere gemeenten zijn archeologen aangesteld. Alle provincies hebben nu een provinciaal archeoloog aangesteld, die het archeologiebeleid in de provincie coördineert. Bij nieuwe projecten of ontgroningen zitten de uitvoerders van de monumentenzorg (ROB) aan de onderhandelingstafel vanaf de planvormingfase. Bij andere partijen moeten we onder andere denken aan Staatsbosbeheer, Defensie en ANWB. Er ligt bij de ROB een voorstel tot verandering van de Monumentenwet. Deze nieuwe wet voorziet erin dat diegene die bewust de grondlagen verstoort en de bodemarcheologie verstoort op kan draaien voor de kosten en opgravingen. In 1992 is in een Europees Verdrag de bescherming van boven- en ondergrondse archeologische objecten in de wet vast gelegd in La Valletta op Malta.

De Betuwelijn

Het grootste project dat de ROB nu onderhanden heeft is het toekomstig tracé van de Betuwelijn. In dit gebied van Nijmegen tot Rotterdam liggen ongeveer 200 plaatsen met archeologische waarden. Doormiddel van proefboringen heeft men dit vastgesteld. Aan de hand van een codering op de landkaart is de archeologische waarde bepaald en heeft men een selectie kunnen maken van de 30 belangrijkste archeologische plekken langs dit tracé. Twee mogelijkheden zijn er om deze te behouden: in situ door het spoor hoger te leggen en de "archeologische bodem" te behouden ofwel ex situ deze opgravingen te verrichten in zicht te laten of af te

schermen met glas/hekwerk c.q. situeren in de omgeving.

Kwaliteitsbeheer ROB

Sinds 1998 werkt het Ministerie van OC&W in overleg met de ROB en de uitvoerende instanties (ROB-dienst, aannemers of commerciële ingehuurd bedrijven) aan een kwaliteitssysteem voor de archeologische monumentenzorg. Niet alleen voor de opgravingen maar ook de voorbereidingen, mensen die het werk verrichten is een systeem van kwaliteitsbeoordeling ontwikkeld. Het bestaat uit normen en richtlijnen waaraan de bovengenoemde bedrijven zich moeten houden. De toekomstige nieuwe wet regelt ook dat de rechten tot opgraven en publicatie hiervan worden vrijgegeven voor de markt. Dus niet alleen de universiteiten, de ROB, gemeenten maar ook de commerciële bedrijven kunnen hun markt positie opbouwen. Dat dit ook zijn nadelen heeft ondervond ik vorig jaar in Beuningen toen ik de opgravingen van een "Romeins paard met beslag" wilde beschrijven. Het opgravingsverslag was verkocht aan een commercieel bureau.

Andere verdiensten van de ROB Planologen, architecten en gemeenten maken dankbaar gebruik van de ROB. In Berkel-Enschot (Tilburg) geeft een sierbestrating van een woonwijk de ligging van grafheuvels uit de IJzertijd. In Houten is een woonwijk aangelegd in de vorm van een Romeins legerkamp dat ongeveer twee duizend jaar geleden op dezelfde plaats lag. We hopen dat de gemeente Wijchen dit voorbeeld op de Tienakker volgt, nu het nog niet te laat is. De opgravingen op dit terrein zien er hoopvol uit en passen wellicht in het bestemmingsplan. De ROB heeft in november 1998 samen met de ANWB een boek gepubliceerd over archeologische monumenten in Nederland.

Scheeps- en onderwaterarcheologie

Het Nederlands Instituut voor Scheepsarcheologie (de NISA) is een onderdeel van de ROB. Het is gevestigd in

Lelystad en bestaat uit twee instituten te weten: de afdeling Scheepsarcheologie en de afdeling archeologie onder water uit Alphen aan de Rijn. Een onderdeel hiervan vormt ook de scheepswerf Batavia. Op een groot buitenterrein tussen de NISA en Batavia zijn paviljoens in aanbouw, waarin de toekomst tentoonstellingen worden gehouden rond het thema Nederlandse Scheepvaartgeschiedenis. Enkele maanden geleden is het gehele terrein geopend voor publiek. De onderzoeks- en restauratie-afdelingen zijn te bezichtigen via glazen wanden waaronder de boot uit Zwammerdam (tweede eeuw na Chr.). Het NISA heeft 35 mensen in dienst waaronder een duikteam, restaurateurs en onderzoekers. Het is het landelijk aanspreekpunt voor archeologische vondsten onder water. Verder wordt het NISA betrokken bij de inrichting of wijzingen van waterschapsplannen. De afdeling scheepsarcheologie heeft bij de inpoldering van de IJsselmeerpolders zo'n 440 scheepswrakken naar boven gebracht. Er liggen in Nederland nog ongeveer 20.000 scheepswrakken onder water die gelokaliseerd zijn, waarvan er 500 interessante informatie bevatte. De bedoeling dat het NISA ook samenwerkt met amateur-duikers en hun te informeren, zodat ze steeds vakkundiger te werk leren gaan. Het is belangrijk dat zij oog leren krijgen voor onderwaterarcheologie en coördinatie daarvan. Een mooi voorbeeld daarvan is de onderwatervondsten in het Wijchens meertje waar dhr. Jacques Rommens over schreef. Vergeet daarbij ook niet het Romeins schip dat in het begin van de jaren '70 naar boven kwam in Druten. Misschien bent U geboeid met alles wat met onderwaterarcheologie te maken heeft? Voor meer informatie over onderwaterarcheologie kan U terecht bij het NISA in Lelystad via telefoonnummer 0320-269700 (www.archis.nl)

ARCHEOLOGISCHE SPROKKELS

door Jacques Rommens

• **Archeologisch onderzoek**

Vanwege voorgenomen bouwactiviteiten op de kavels Kasteellaan 2, 4 -8 in het centrum van Wijchen werd in 1996 een nader onderzoek ingesteld. Belangrijkste doel hiervan was om de exacte begrenzing van het Vroeg Middeleeuwse grafveld in noordelijke richting vast te stellen. Op perceel 8 kon de rand van het grafveld worden vastgesteld. Binnen de opgravingsput werden nog een drietal graven aangetroffen, die echter geen vondsten meer bevatten. Naast een aantal subrecente sporen, waaronder een bakstenen waterput, werden tevens een aantal grote paalkuilen aangetroffen die mogelijk tot een gebouw gerekend kunnen worden (datering ca. 12e eeuw). Deze sporen getuigen van de Laat Middeleeuwse nederzetting waaruit Wijchen is ontstaan. (Bron: ROB, 25/08/97)

• **Tübingen**

Archeologen hebben voor het eerst in Duitsland, en waarschijnlijk voor het eerst in heel Midden-Europa, rotstekeningen ontdekt. De sensationele vondst werd gedaan in de buurt van het dorpje Schelklingen in een grot op de Schwälbische Alp in de zuidelijke deelstaat Baden-Württemberg. De ontdekkers, de hoogleraren archeologie Conrard en Ürpmann van de Universiteit van Tübingen, schatten de ouderdom van de steen op ongeveer 13.000 jaar. (bron: De Gelderlander, 02/07/99)

• **Stevenskerk al in de 7e eeuw in Nijmegen**

Reeds in het begin van de zevende eeuw had Nijmegen een Stevenskerk. Daar is oud-archiefmedewerker H. de Heiden uit Nijmegen van overtuigd. Hij haalt diverse bronnen aan om die stelling te onderbouwen. Iedere keer dat er gezegd en geschreven wordt dat de oudste kerk van Nijmegen bij het Valkhof zou zijn toegewijd

aan St. Gertrudis, haalt de heer De Heiden zijn schouders op. Volgens hem hebben onder meer recente opgravingen duidelijk gemaakt dat onder de in 1460 gebouwde St. Gertrudiskapel (resten bij het bruggetje naar de Belvédère) een paltskerk uit de zevende eeuw te vinden is! Hij baseert zich vooral op resultaten van een onderzoek door KUN-studenten o.l.v. prof. P. Leupen. Na de Romeinse tijd en volksverhuizing nam de kerstening in Nijmegen een hoge vlucht. Nog vóór Karel de Grote werd hier ongetwijfeld een christelijke kerk gebouwd. Niet gewijd aan St. Gertrudis die toen nog leefde maar aan St. Stephanus, de eerste christelijke martelaar van eeuwen geleden. Deze verering kwam vooral vanuit Keulen waaronder Nijmegen in die tijd ressorteerde. Mogelijke opgravingen in de toekomst pal acher het nieuwe museum Het Valkhof zullen hierover meer duidelijkheid verschaffen (bron: De Gelderlander, 07/06/99)

• **Twintig miljoen voor forten en kastelen**

Den Haag. Het kabinet trekt 20 miljoen gulden uit om forten en kastelen beter in te passen in hun omgeving. Dat moet het cultuurhistorisch besef van de Nederlanders vergroten. Dat staat in de nota *Belvedere*, die het kabinet 5 juli officieel presenteerde. De nota bevat plannen om ruimtelijke ordening en cultuurgeschiedenis meer met elkaar te verbinden. Zo moet er bij de aanleg van nieuwbouwwijken meer rekening worden gehouden met cultuurhistorische objecten, zoals forten en kastelen. Nu staan nieuwbouw en oude gebouwen vaak met de rug naar elkaar toe. De nota wordt gepresenteerd in fort Rhijnauwen bij Utrecht, door de ministers Pronk (Milieu) en Netelenbos (Verkeer en Waterstaat) en de staatssecretarissen Van der Ploeg (Cultuur) en Faber (Natuurbeheer). De 20 miljoen gulden wordt bijeengebracht door Pronk, Van der Ploeg en Faber. Netelenbos kon geen geld vrijmaken op haar begroting. (Bron: De Gelderlander, 02/07/99)

• **Opening Museum Het Valkhof**

Op dinsdag 14 september II. verrichtte Hare Majesteit Koningin Beatrix te Nijmegen de feestelijke opening van Museum Het Valkhof *kunst en archeologie*. In de opvallend lichte zalen viel de uitstekende vormgeving van teksten op. Proficiat directie en museummedewerkers met deze mijlpaal!

Schoonheid en inzicht staan nu klaar om ontdekt of verworven te worden!

● **Keizerlijke muur in Zutphen**

Bij de aanleg van een riolering is in de binnenstad van Zutphen een stuk muur gevonden van het grootste keizerlijke paleis dat Nederland heeft gekend.

Het werd tussen 1000 en 1050 gebouwd in opdracht van een Duitse keizer: Hendrik de Tweede, Koenraad de Tweede of Hendrik de Derde. Zij logeerden tijdens rondreizen door hun grote rijk in paltzen, die op politiek gevoelige plaatsen werden neergezet. In ons land waren dat, behalve Zutphen, ook Maastricht, Nijmegen en Utrecht. Het paleis in Zutphen was opgebouwd uit blokken natuursteen, moeraserts en tufsteen. Het paleis was 50 meter lang en 10 tot 12 meter breed. Van de 12de tot de 17de eeuw werd het beetje bij beetje gesloopt. Alleen de naam Gravenhof bleef. Het was voor die tijd een zeer imposant gebouw aldus archeoloog M. Groothedde. Hij vond de oostmuur van het paleis en delen van een ronde toren.

(Bron: De Gelderlander, 21/08/99)

● **Grootste Frankisch grafveld**

Nijmegen kent voor zover bekend het grootste Frankische grafveld van West-Europa. Een groot deel van het huidige winkelcentrum was in de zesde eeuw een grafveld met zonder meer 2000 Frankische graven maar waarschijnlijk wel meer dan 4000 graven. Dit is de conclusie van stadsarcheoloog J. Thijssen. Op de plek waar eens schoenenzaak Scapino stond vond men onder meer een groep graven met verschillende bijzondere speerpunten, een schildknop en ijzeren bijlen, stammend uit de tweede helft van de zesde eeuw.

"We hebben voordien nooit hard kunnen maken dat Nijmegen in de zesde eeuw echt

iets voorstelde. In een greppel bij de graven zijn ook resten van een paard gevonden. Wat betekent dat er een belangrijk iemand is begraven". Nijmegen telde in die tijd enkele honderden, hooguit duizend inwoners. Een betoverende vondst was een schedel uit de vijfde eeuw. In de oogholtes bleken twee barnsteentjes te zijn aangebracht. Barnsteen is een fossiele hars. Wat symboliseert dat er leven na de dood is. En zo weer licht aan de ogen geeft. In de nabije toekomst hoopt men via opgravingen de grenzen van dit grafveld te traceren.

Een opgravingsteam probeert t.z.t. in de beurt van de Ziekerstraat een oude Romeinse weg te vinden. Die zou de grens van het grafveld kunnen aangeven. Uit eerder onderzoek is al vast komen te staan dat er een Romeinse weg heeft gelopen vanaf de Houtstraat over Plein '44. Het verdere verloop richting Berg en Dalseweg is nooit precies vast komen te staan.

● **Romeinse wachttoren te Heumen te bezichtigen.**

De 'Wachttoren van Heumensoord' is vanaf vandaag een stuk makkelijker te vinden voor wandelaars in Heumensoord. 26 augustus II. onthulde Nijmeegs wethouder Thielen een informatiepaneel met uitleg over de Romeinse toren die hier in de vierde eeuw na Christus stond. De toren was een wachtpost, een van de vele langs de toenmalige grens van het Romeinse Rijk. Hij lag langs de 'snelweg' die vroeger van Nijmegen naar Cuijk liep.

Er is aanvullend archeologisch onderzoek gedaan en de grond is beschermd tegen schatgravers. Van de wachttoren is alleen nog een verhoging in het landschap te zien, met een grachtenstelsel er omheen. Op basis van de archeologische vondsten is nu op het informatiebord met een reconstructietekening aangegeven hoe de wachtpost er in de vierde eeuw uit gezien moet hebben.

De overblijfselen van de wachttoren zijn te vinden in Heumensoord: vanuit de

Scheidingsweg de Witteweg inslaan en dan het zesde zandpad links. Een aanrader !
(Bron: De Gelderlander, 26/08/99)

• **Oudste dijk**

Nederlands oudste dijk blootgelegd. Archeologen van de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit van Amsterdam hebben in het Friese plaatsje Peins de tot nu toe oudste dijk van Nederland gevonden. De vondst van de zeker 2000 jaar oude dijk is volgens de archeologen het bewijs dat er al vóór en in de Romeinse tijd dijken werden gebouwd !
(Bron: De Gelderlander, 11/09/99)

TENTOONSTELLINGEN

ALBRANDSWAARD/POORTUGAAL

Vlakkesteijn

Bij de aanleg van de nieuwe woonwijk Vlakkesteijn vond men allerlei archeologisch materiaal.

plaats: gem.huis Albrandswaard
duur: onbepaald.

AMSTERDAM

Kunstschaten uit Mongolië

De Nieuwe Kerk, Dam
t/m 17 oktober 1999

ASSEN

Opgedolven klanken

- Archeologische muziekinstrumenten uit

Noord-west Europa -

Drents Museum

Brink 1

tel. 0592 - 312741

di - zo 11.00 - 17.00 uur

DEN HAAG

Eskimoland : de kunst van het overleven

Museon

tot 10/1/2000

DORDRECHT

Ambachten onder het Statenplein

Kamer van Koophandel

Groenmarkt 17

Dordrecht

t/m 2000

HARDINXXVELD/GIESSENDAM

Sporen onder het spoor

Afgelopen jaren zijn vele nieuwe gegevens over de vroegste geschiedenis van West Nederland toegevoegd. De komende ? aanleg van de Betuweroute was er de oorzaak van.

Museum De Koperen Knop

Binnendans 6

Hardinxveld-Giessendam

tel. 0184 - 611366

di.-za. 13 - 17 uur

t/m 31 oktober 1999

LEIDEN

vier tentoonstellingen in het Rijksmuseum voor Oudheden w.o. Antiek toerisme: een reis langs het mooiste van het Rijksmuseum voor Oudheden.

Rapenburg

Leiden

BUURTMUSEA

EXPOSITIE in:

MUSEUM DE STRATEMAKERSTOREN

Waalkade 83 - 84

Nijmegen

VAN HEKSENDANS TOT

MILLENNIUMPROEF

Hekserij en bijgeloof blijven ons achtervolgen. Ook wij confronteren onszelf m.b.t. het komende millennium met onze zwakheden t.a.v. getallen en hun geheimzinnige krachten.....

Openingstijden: di. t/m vr. 10.00 - 17.00 uur

za. en zo. 13.00 - 17.00 uur

AMERIKA MUSEUM,

- De oorspronkelijke culturen van Noord-, Midden- en Zuid-Amerika-
Grotestraat 62, Cuijk, tel. (0485)316221

CANADA, DE VERTELLING VAN RAAF

Vanaf 20 juni 1999 t/m april 2000 presenteert het Amerika Museum in Cuijk in samenwerking met Oercrew bv. Amersfoort de tentoonstelling: "Canada, de vertelling van Raaf". Aandacht wordt besteed aan de Indiaanse culturen van het Noord-West kust gebied van Canada m.n. de kwakwaka 'wakw Indianen van Vancouver Island. Ook kinderen zal deze tentoonstelling aanspreken !

Opening.: dinsd. t/m vr.: 10-16.30 uur en
zond.: 13.00 - 16.30 uur

STREEKHISTORISCH MUSEUM
TWEESTROMENLAND

Past. Zijlmansstraat 3
Beneden-Leeuwen
tel. 0487 - 59002

HANDWERKEN, VROEGER EN NU

tot en met 30 november 1999
over merktechnieken en proeflappen.
Opening: zondag-, dinsdag- en
woensdagmiddag van 14.00 tot 17.00 uur

VOLGEND NUMMER

De volgende nieuwsbrief verschijnt rond 15 december 1999. Kopy inleveren, zo mogelijk op diskette, uiterlijk vóór 1 november 1999.

Eindredactie: Diepvoorde 32 - 02
6605 GW Wijchen tel.: (024) 6422232